

Ulkoasiainvaliokunnalle
Asiantuntijalausunto
Dr. Tarja Cronberg

29.04.2022

NATOn Ydinpolitiikka

NATO on sotilasliitto, jonka pelote painottuu osin ydinaseisiin. 2010 tehdyn strategisen päätöksen mukaan, NATO tulee olemaan ”a nuclear alliance” niin kauan kuin ydinaseita on.

Suhteessa ydinaseisiin Nato maat jakautuvat kahteen ryhmään. Kolmella ydinasevaltiolla on ydinsulkusopimuksen mukaan oikeus (joskin vain tilapäinen) pitää ydinaseita. Muut jäsenmaat ovat nk. ydinaseettomia maita. Ydinasepolitiikka syntyy ja päätökset tehdään Nuclear Planning Groupissa (NPR), johon kuuluvat kaikki jäsenmaat. Sotilasliitolla ei ole omia ydinaseita, mutta amerikkalaisia ydinaseita on sijoitettuna 5 jäsenmaahan (Belgia, Hollanti, Italia, Saksa ja Turkki). Nämä aseet ovat kuitenkin amerikkalaisten hallinnassa. Britannian ja Ranskan aseet ovat heidän omassa hallinnassaan. Ydinaseet takaavat kaikkien NATO-maiden turvallisuuden 5 artiklan mukaan ja maat ovat niin sanotusti ydinsateenvarjon alla.

NATOn ydinase- ja ydinaseettomien valtioiden väliset suhteet ovat olleet suhtellisen ongelmattomia. Erimielisyyttä on ollut siitä tulisiko USA:n NATOn ydinaseet poistaa Euroopasta ja siitä tulisiko Naton omaksua nk. no-first use policy (Nato ei iskisi ensimmäisenä ydinaseilla). NATOn ydinaseet ovat jatkuvasti Euroopassa, eikä sotilasliitto ole, ainakaan toistaiseksi, hyväksynyt no-first use policyä.

Tilanne on kuitenkin kärjistynyt sen jälkeen kun 122 ydinaseetonta maata heinäkuussa 2017 hyväksyivät ydinaseiden kiellon sopimuksen (TPNW). NATOn kolme ydinaseemaata, yhdessä Kiinan ja Venäjän kanssa ovat torjuneet kiellosopimuksen aggressiivisesti, huolimatta siitä että kaikilla NPT-mailla on yhteinen velvollisuus tukea aseista riisuntaa. USA myös vastusti NATOn ydinaseettomien maiden osallistumista sopimuksen neuvotteluprosessiin. NATO maista ainoastaan Hollanti osallistui, mutta äänesti kuitenkin sopimusta vastaan. Erimielisyyttä on myös siitä, voivatko NATOn ydinaseettomat maat osallistua kiellosopimusmaiden ensimmäiseen perustajakokoukseen tarkkailijoina nyt kesäkuussa. Vastoin USA:n näkemystä toistaiseksi ainakin Norja ja Saksa ovat ilmoittautuneet kokoukseen.

Toinen ongelmakysymys ovat turvatakuut. NATO takaa jäsenmaiden turvallisuuden ja olisi ainakin teoriassa jopa valmis käyttämään ydinaseita, myös konventionaalisessa sodassa, mikäli jäsenvaltion eloonjäänti olisi uhanalainen. Kysymys, joka on noussut esiin, on käyttäisikö USA ydinaseita turvatakseen NATO-maan, jos se puolestaan aiheuttaisi vastaydiniskun esimerkiksi San Fransiscoon. Erityisesti Baltian maat ovat olleet tästä huolissaan, eivätkä nämä pelot juuri laantuneet presidentti Trumpin aikana. Ex-presidentti ei antanut selkeää tukea artikla 5:lle ja oli valmis, mikäli hänet olisi uudelleen valittu, lähtemään NATOsta.

NATOn turvatakuita on testattu ainoastaan kerran, WTC –iskujen jälkeen syyskuussa 2001. Yhdysvaltain hyökätessä Afganistaniin NATO-maat olivat valmiita toimimaan artikla 5 mukaan ja katsoivat, että isku USA:han oli isku kaikkia vastaan. Yhdysvallat kuitenkin torjui vaihtoehdon ja perusti toimintansa Afganistanissa nk. ”halukkaiden liittoumaan” (coalition of the willing).

Suomen tilanne/mahdollinen Nato jäsenyys

Mikäli Suomesta tulisi NATOn jäsen, osallistuisi maa NPG:n kokouksiin ja olisi siten tietoinen myös USA ydinasepolitiikasta. Suomen liikkumavara ydinasepolitiikassa samalla supistuisi samalla tavoin kuin muiden ydinaseettomien maiden, erityisesti suhteessa ydinasekieltoon. Suomi ei ainakaan tällä hetkellä voisi allekirjoittaa ja ratifioida sopimusta. Koska Suomen nykyinen kanta on seuraillut USA:n toiveita, ei tämä tuottaisi välittömiä ongelmia. Pitemmällä aikavälillä tilanne voi olla toinen.

Turvatakuiden tilanne muistuttaisi Baltian maiden epävarmuutta, ennenkaikkea siksi, että USA ei eri arvioiden mukaan tule antamaan takuita Suomelle, päinvastoin kuin ehkä Ruotsille. Tässä vaikuttaa Suomen ja Venäjän pitkä raja. NATO:n ja Venäjän Suomessa sijaitseva yhteinen raja tuskin toisi vakautta, vaan päinvastoin olisi aktiivisen häirinnän kohde. Tämä koskee erityisesti aikaa ennen jäsenyyden hyväksyntää. Koska NATOn mahdolliset turvatakuut eivät vielä tällöin olisi voimassa, olisi tärkeää että väliaikaiset turvatakuut ja siihen liittyvä ydinpelote olisivat selvillä jo ennen jäsenanomusta.

Ydinasejärjestys ja sen tulevaisuus.

Presidentti Putin on nyt uhannut Ukrainaa ydinaseilla -tai tarkemmin aseilla, joita ei muilla ole. Tämä on muuttanut maailman ydinasejärjestelmää radikaalisti. Se, että ydinaseilla uhkaillaan ei ole sinänsä uutta. Se kuuluu järjestelmän perusajatukseen, eli siihen että aseita ei käytetä mutta uhkailu tuottaa pelotteen, joka tekee itse käytön tarpeettomaksi. Se, että Ukrainan kriisin yhteydessä Venäjä on myös määrännyt ydinaseet valmiustilaan, sisältää riskin, että tapahtuu inhimillinen erehdys ja asejärjestelmä laukaistaan/laukeaa

Presidentti Putinin uhka on vakavampi kuin tavalliset uhkaukset seuraavista syistä:

- Uhkailu on jatkuvaa ja tapahtuu keskellä käynnissä olevaa sotaa. Amerikkalainen politologi Fiona Hill, Putinin ehkä arvostetuin tuntija länsimaissa on todennut, että mikäli Putin joutuu häviölle ja tuntee itsensä nurkkaan ajetuksi, hänen on pakko tehdä jotain.

- Venäjän ydinasepolitiikkaan oletetaan liittyvän nk. periaate ”escalate to de-escalate”. Ajatus on, että esim. taktisia ydinaseita käyttäen vihollinen pelästyisi ja neuvottelut saadaan käyntiin. Ukraina voisi olla tämän kaltainen case.

- Ydinaseiden käyttöön on Hiroshiman jälkeen liittynyt tabu, niitä ei ole käytetty. On kuitenkin esitetty mahdollisuus, että niitä käyttäisi joku diktaattori, jolla ei enää olisi

poliittista tulevaisuutta. Tällöin esim. Saddam Hussein olisi voinut käyttää ydinaseita, jos niitä olisi ollut, ennen kuolemaansa. Venäjän presidentti voi joutua samanlaiseen ”no-future” tilanteeseen.

Riippumatta siitä toteutuuko joku näistä vaihtoehtoista, uhkailu on jo muuttanut ydinasejärjestelmää. Ydinaseet ovat, jotka ovat hävinneet ihmisten tietoisuudesta sitten 80-luvun alun, ovat palanneet ihmisten tietoisuuteen. Pitemmällä tähtäimelle tämä voi johtaa kahteen täysin päinvastaiseen kehityskulkuun.

Ydinaseettomat maat havahtuvat siihen epäoikeudenmukaisuuteen, joka leimaa tämän päivän ydinasejärjestelmää: joillakin mailla voi olla aseita ja niillä voidaan uhkailla, toisilla ei. Nämä maat päättävät hankkia ydinaseita, mikä puolestaan johtaa ydinaseiden leviämiseen.

Toinen vaihtoehto on, että ihmiset havahtuvat ydinaseiden olemassaoloon ja haluavat kieltää ne. Tällöin yhä useammat maat tulevat ratifioimaan kieltosopimuksen. Seuraavan kymmenen vuoden aikana näiden kahden eri näkökulman välillä tullaan käymään maailmalaajuinen kamppailu, johon myös vaikuttavat mahdolliset ydinonnettomuudet, teknologian kehitys sekä suurvaltojen välinen kilpailu.